Документ подписан простой электронной подписью
Информация о владельце:
ФИО: Сыров Игорь Анатольевич
Должность: Директор
Дата подписания: 30.10.2023 15:10:39
Уникальный программный ключ:
b683afe664d7e9f64175886cf9626a198149ad36

СТЕРЛИТАМАКСКИЙ ФИЛИАЛ
ФЕДЕРАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО
УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
«УФИМСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ»

Факультет ***Башкирской и тюркской филологии***
Кафедра ***Татарской и чувашской филологии***

Аннотация рабочей программы дисциплины (модуля)

дисциплина ***Б1.В.17 История родного (татарского) языка***

часть, формируемая участниками образовательных отношений

Направление

44.03.05 ***Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)***
код наименование направления

Программа

Родной (татарский, чувашский) язык и литература, Иностранный язык

Форма обучения

Очная

Для поступивших на обучение в
2023 г.

Стерлитамак 2023

1. Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций

Формируемая компетенция (с указанием кода)	Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине (модулю)
ПК-2. Способен выделять структурные элементы, входящие в систему познания предметной области (в соответствии с профилем и уровнем обучения), анализировать их в единстве содержания, формы и выполняемых функций	ПК-2.1. Знает структурные элементы, входящие в систему познания предметной области, выделяет и анализирует единицы различных уровней языковой системы в единстве их содержания, формы и функций, мир художественного произведения как культурно-эстетического феномена и литературных явлений в их структурном единстве и функциях	Обучающийся должен: Знать основные теоретические понятия дисциплины и отличительные признаки языковой ситуации каждого периода истории татарского литературного языка, закономерности исторического процесса формирования татарского литературного языка, методы выполнения научно-исследовательских работ в области истории татарского литературного языка
	ПК-2.2. Умеет находить структурные элементы, входящие в систему познания предметной области, анализировать, синтезировать, применять системный подход в соответствии с поставленными задачами.	Обучающийся должен: Уметь видеть проявление общих закономерностей развития татарского литературного языка в отдельных произведениях каждого периода, лингвистически корректно использовать методы выполнения научно-исследовательских работ
	ПК-2.3. Владеет навыками анализа и интерпретации литературных и языковых явлений в единстве содержания, формы и выполняемых функций	Обучающийся должен: Владеть навыками выполнения историко-лингвистического анализа литературных текстов разных эпох, стилей и жанров

2. Цели и место дисциплины (модуля) в структуре образовательной программы

Цели изучения дисциплины:

1) познакомить с этапами развития и особенностями истории татарского литературного языка

2) воспитывать интерес к истории народа и родному языку как средству великой духовной культуры

Дисциплина «История родного (татарского) языка» относится к части, формируемой участниками образовательных отношений.

Дисциплина изучается на 1 курсе в 2 семестре

3. Объем дисциплины (модуля) в зачетных единицах с указанием количества академических или астрономических часов, выделенных на контактную работу обучающихся с преподавателем (по видам учебных занятий) и на самостоятельную работу обучающихся

Общая трудоемкость (объем) дисциплины составляет 3 зач. ед., 108 акад. ч.

Объем дисциплины	**Всего часов**
	Очная форма обучения
Общая трудоемкость дисциплины	108
Учебных часов на контактную работу с преподавателем:	
лекций	16
практических (семинарских)	32
другие формы контактной работы (ФКР)	1,2
Учебных часов на контроль (включая часы подготовки):	34,8
экзамен	
Учебных часов на самостоятельную работу обучающихся (СР)	24

Формы контроля	**Семестры**
экзамен	2

4. Содержание дисциплины (модуля), структурированное по темам (разделам) с указанием отведенного на них количества академических часов и видов учебных занятий

4.1. Разделы дисциплины и трудоемкость по видам учебных занятий (в академических часах)

№ п/п	**Наименование раздела / темы дисциплины**	**Виды учебных занятий, включая самостоятельную работу обучающихся и трудоемкость (в часах)**			
		Контактная работа с преподавателем			**СР**
		Лек	**Пр/Сем**	**Лаб**	
1	**Общие вопросы «Истории родного языка».**	**8**	**10**	**0**	**8**
1.1	Общие сведения об истории тюрко-татарского народа. Этапы формирования тюркских языков	2	4	0	2
1.2	История развития графических систем татарского языка	2	2	0	2
1.3	Языковые особенности текстов на рунической и уйгурской графике	2	2	0	2
1.4	Старотюркский язык текстов на арабской графике	2	2	0	2
2	**История формирования фонетической, лексической, грамматической систем татарского**	**8**	**22**	**0**	**16**

	литературного языка				
2.1	Историческая фонетика родного (татарского) языка. Вокализм. Консонантизм	2	4	0	4
2.2	История формирования лексической системы родного (татарского) языка.	2	2	0	2
2.3	Историческое словообразование татарского языка.	2	2	0	2
2.4	История формирования морфологической системы и грамматических категорий татарского литературного языка	2	8	0	2
2.5	История формирования синтаксической и стилистической систем татарского языка	0	2	0	2
2.6	История развития татарского языкознания	0	4	0	4
	Итого	**16**	**32**	**0**	**24**

4.2. Содержание дисциплины, структурированное по разделам (темам)

Курс практических/семинарских занятий

№	Наименование раздела / темы дисциплины	Содержание
1	**Общие вопросы «Истории родного языка».**	
1.1	Общие сведения об истории тюрко-татарского народа. Этапы формирования тюркских языков	1. Төрки, татар һәм төрек атамалары. Аларның этник атамалар буларак кулланылышы һәм семантикалары. 2. Беренче төрки каганат тарихы (551-630). Икенче төрки каганат тарихы (682-743). Төркиләрдә язу барлыкка килү. 4. Уйгыр каганаты тарихы (745-840). Уйгырлардан калган язма истәлекләр. 5. Бөек Болгар дәүләте. Аның Хәзәр каганаты белән мөнәсәбәте. 6. Идел Болгары. Рәсми рәвештә ислам динен кабул итүнең (922) роле. Гарәп язуын куллана башлау. 7. Алтын Урда дәүләте. Алтын Урда чоры язма истәлекләре. 8. Казан ханлыгы. Башка татар ханлыклары. 9. XVIII–XX йөзләрдә татар дәүләтчелекләре тарихы. 10. Тюркологиядә төрки халыкларның кардәшлеге мәсьәләсенә карашлар. 11. Телләрнең генеалогик классификациясе. Телләр бүленеше. Урал-алтай телләре теориясе. 12. Төрки телләр һәм төрки-татар теле формалашуын чорларга бүлү. 13. Әдәби телнең язма һәм сөйләмә төрләре.
1.2	История развития графических	1. Рун язулы һәйкәлләрнең табылу һәм

	систем татарского языка	өйрәнү тарихы. Аларны төркемләү. Төрки руналарның генезисы. 2. Уйгыр язма һәйкәлләрен табу һәм өйрәнү тарихы. Ике язулы (уйгыр һәм гарәп хәрефле) истәлек буларак «Кутадгу билик». 3. Уйгыр язуының Идел-Чулман буенда кулланылуы.
1.3	Языковые особенности текстов на рунической и уйгурской графике	1. Ташъязмаларны дешифровкалау. Ачышларның төрки тел белеме өчен әһәмияте. 2. Төрки рун алфавиты. Рун алфавитының график системасы. 3. Борынгы төрки нигез телгә хас сузык аваз хәрефләре, аларның саны, составы. 4. Борынгы төрки телдә тартык аваз хәрефләре, аларның саны, төп үзенчәлекләре. 5. Уйгыр алфавитының барлыкка килүе. Иске уйгыр графикасы үзенчәлекләре.
1.4	Старотюркский язык текстов на арабской графике	1. Татарларда гарәп графикасының мәгърифәти һәм мәдәни роле. 2. Гарәп алфавиты үзенчәлекләре. 3. Гарәп язуы чорында орфография. Иске имла. Урта имла. 4. Татар теле тарихында латин язуы. Латин алфавитын кабул итү тарихы. 5. Латин графикасының үзенчәлекләре. Латин алфавитына нигезләнгән орфография. Яңалиф. 6. Хәзерге татар әдәби телендә кирилл алфавитын куллану. Татар язуын рус алфавитына күчерү тарихы. 7. Татар авазларын рус алфавиты белән күрсәтү кыенлыклары.
2	**История формирования фонетической, лексической, грамматической систем татарского литературного языка**	
2.1	Историческая фонетика родного (татарского) языка. Вокализм. Консонантизм	1. Борынгы төрки нигез телгә хас сузык авазлар, аларның саны, составы һәм билгеләре. 2. Идел буендагы төрки телләрдә сузыклар күчеше. Сузыкларда сингармонизм күренеше. 3. Хәзерге татар телендә сузык авазларга тарихи-лингвистик характеристика. 4. Тартык авазлар тарихын өйрәнү алымнары, төп терминнар һәм төшенчәләр. 5. Тартык авазлар һәм аларның тарихы. Тартык авазлар (консонантизм) өлкәсендәге үзгәрешләр. Сөйләмдәге әйтелеш белән бәйле үзенчәлекләр. 6. Татар әдәби телендә фонетик

		нормаларның үсеше. Язу һәм әйтелеш нормаларын камилләштерү һәм рәсмиләштерү белән бәйле мәсьәләләр.
2.2	История формирования лексической системы родного (татарского) языка.	1. Борынгы һәм иске төрки лексика, аларның хәзерге телгә мөнәсәбәте. 2. Лексик яктан татар әдәби теле үсешенең тарихи җирлеге. 3. Лексиканы тарихи-чагыштырма өйрәнүдә төп чыганаклар. 4. Сүзләргә лексик-тематик классификация һәм лексик-семантик классификация. 5. Татар лексикасы үсешендә төп семантик процесслар. Әдәби телдә күпмәгънәле (полисемантик) сүзләрнең барлыкка килүе. 6. Мәгънәләре бер-берсеннән ераклашкан аваздаш сүзләрнең үсеше. Исем омонимнар. Исем, сыйфат, саннардан торган омонимнар. Фигыль омонимнар. 7. Мәгънәдәш сүзләрнең (синонимнар) кулланылышы. 8. Телдә аерым сүзләрнең архаиклашуы. 9. Әдәби телдә алынма сүзләрнең тоткан урыны. Фин-угор телләреннән алынган сүзләр. 10. Гарәп һәм фарсы телләреннән кергән сүзләр. 11. Көнбатыш Европа телләреннән һәм рус теленнән кергән алынма лексика. 12. Совет чоры әдәби теле лексикасында үзгәрешләр. Гади сөйләм үзенчәлекләреннән файдалану.
2.3	Историческое словообразование татарского языка.	1. Татар телендә сүз тамыры һәм кушымчалар, аларның тарихы. Сүз тамыры. 2. Кушымчалар һәм аларның килеп чыгышы.
2.4	История формирования морфологической системы и грамматических категорий татарского литературного языка	1. Язма ядкярләрдә сүз төркемнәренең грамматик мәгънәләре һәм формалары. 2. Исемдә сан һәм тартым категориясе тарихы. 3. Килеш категориясе. Төрки телләрдә килешләр. 4. Сыйфат дәрәҗәләре. Сыйфатларның ясалышы. 5. Татар телендә төп һәм дистә саннар һәм аларның этимологиясе. Санау берәмлекләре. 6. Алмашлыклар һәм аларның семантик

		төркемчәләре. 7. Төрки телләрдә фигыль сүз төркеменең формалашу тарихы. Юнәлеш категориясе. 8. Наклонение категориясе (хикәяләү, боерутеләк, шарт). Хикәя фигыльләрдә заман категриясенең формалашуы. 9. Татар телендә аналитик заман формалары һәм аларның тарихы. 10. Затланышсыз фигыль формалары. 11. Рәвеш. Бәйлекләр. Теркәгечләр. Кисәкчәләр. Аваз ияртемнәре
2.5	История формирования синтаксической и стилистической систем татарского языка	1. Әдәби тел һәм стильләр. Әдәби стильләрнең үсеш тенденцияләре. 2. Кол Галинең «Кыйссаи Йосыф» поэмасы һәм аның тел-стиль үзенчәлекләре. 3. Хәрәзминең «Мәхәббәтнамә» әсәре һәм аның тел-стиль үзенчәлекләре. 4. Котбның «Хөсрәү вә Ширин» поэмасы һәм аның тел-стиль үзенчәлекләре. 5. «Гөлестан бит-төрки» әсәренең теле. 6. Мәхмүд бине Гали Болгаринең «Нәһҗелфәрадис» әсәренең тел үзенчәлекләре. Мөхәммәдьяр Мәхмүд углы әсәрләренең телстиль үзенчәлекләре. 7. XV – XVI гасырларда башка шагыйрьләрнең әсәрләре һәм теле. 8. Казан дәүләтендә рәсми канцелярия һәм дипломатия стиле. Олуг Мөхәммәд ханның эпистоляр мирасы. Ярлыклар. Сәхипгәрәй хан ярлыгы (1523). Ибраһим хан ярлыгы. 9. Фәнни стиль турында мәгълүматлар. Әдәби телдә канунлашу процессының барышы. 10. Әдәби телнең халык сөйләм теле нормаларына нигезләнүе. Әдәби телнең үсешендә диалектларның роле. 11. Әдәби тел һәм стильләр мәсьәләсе. Татар әдәби теле тарихында өч стиль системасы. Югары стиль. Урта стиль. Түбән стиль.
2.6	История развития татарского языкознания	1. Каюм Насыйриның татар тел белемен һәм әдәби телне үстерүдәге эшчәнлеге. 2. Хәбирә Насыйриянең тел белеменә караган хезмәтләре. 3. Татар әдәби телен һәм фәнни стильне үстерүдә Ш.Мәрҗанинең тоткан урыны. 4. Татар әдәби телен үстерүдә Габдулла Тукайның роле. Тукай һәм татар әдәби теле. Г.Тукайның тел концепциясе һәм әдәби телнең халыкчанлыгы өчен көрәше.

		5. Г.Тукайның тел осталыгы. Тукайда сатирик тел чаралары. Тукайның публицистик стильне үстерүдә эшчәнлеге. 6. Ф.Әмирханның татар әдәби телен үстерүдә тоткан урыны. 7. Г.Коләхмәтовның әдәби телне үстерү өлкәсендә эшчәнлеге. 8. Г.Ибраһимов – татар тел белемен һәм әдәби телне үстерүче. 9. Г.Исхакыйның татар милли әдәби телен үстерүдәге эшчәнлеге. 10. Совет чорында татар тел белеменең үсеше һәм уку йортларында телне гамәлгә кую мәсьәләре. 11. Революциядән соңгы әдәби телнең лексик нормалары. Сүзлек хәзинәсен эшкәртүдә рәсми оешмаларның роле. 12. XXI гасыр башында татар тел гыйлеменең үсеш юнәлешләре.

Курс лекционных занятий

№	Наименование раздела / темы дисциплины	Содержание
1	**Общие вопросы «Истории родного языка».**	
1.1	Общие сведения об истории тюрко-татарского народа. Этапы формирования тюркских языков	Основные направления изучения истории языка: историческая грамматика и история литературного языка. Историческая грамматика татарского языка, ее составные части, основные источники для изучения. Методы изучения истории языка. Транскрипция и транслитерация. Древние тюрки и тюркские племена Евразии. Тюркский каганат. История Уйгурского каганата. Великая Болгария. Его отношения с Хазарским каганатом. Волжская Булгария. Золотоордынское государство. Казанское ханство. Другие татарские ханства. Татары в XVIII-XX вв. История государственности. Генеалогическая классификация языков. Тюркское языковое родство. Этапы формирования тюркских языков и тюрко - татарского языка. Письменные и разговорные разновидности литературного языка.
1.2	История развития графических систем татарского языка	Памятники древнетюркской рунической и уйгурской письменности. История обнаружения и изучения памятников рунической письменности. Сгруппируйте их. Генезис тюркских рун. История открытия и изучения памятников уйгурской письменности. Памятники с двумя надписями (уйгурскими и арабскими буквами) "Кутадгу билик". Использование уйгурской

		письменности в Поволжье. Дешифровка рукописей. Значение его открытий для тюркского языкознания. Графика древнетюркского языка.
1.3	Языковые особенности текстов на рунической и уйгурской графике	Тюркский рунический алфавит. Графическая система рунического алфавита. Древнетюркская основа-гласные буквы, их количество, состав. На древнетюркском языке буквы согласных звуков, их количество, основные характеристики. Появление Уйгурского алфавита. Особенности староуйгурской графики.
1.4	Старотюркский язык текстов на арабской графике	Старотюркская графика. Просветительская и культурная роль арабской графики у татар. Особенности арабского алфавита. Орфография в период арабской письменности. Старое написание. Средний имля.
2	**История формирования фонетической, лексической, грамматической систем татарского литературного языка**	
2.1	Историческая фонетика родного (татарского) языка. Вокализм. Консонантизм	Древнетюркская основа-гласные звуки, их количество, состав и признаки. Переход гласных в тюркских языках Поволжья. Явление сингармонизма в гласных. Историко-лингвистическая характеристика гласных в современном татарском языке. Методы изучения истории согласных звуков, основные термины и понятия. Гласные и их история. Изменения в области согласных звуков (консонантизм). Особенности, связанные с произношением в речи. Развитие фонетических норм в Татарском литературном языке. Вопросы, связанные с совершенствованием и оформлением норм письменности и произношения.
2.2	История формирования лексической системы родного (татарского) языка.	Древняя и старотюркская лексика, их отношение к современному языку. Исторические предпосылки развития лексики татарского литературного языка. Основные источники по историко-сравнительному изучению лексики. Лексико-тематическая классификация и лексико-семантическая классификация слов. Основные семантические процессы в развитии татарской лексики. Возникновение многозначных (полисемантических) слов в литературном языке. Развитие созвучных слов, значения которых отдалены друг от друга. Архаизация отдельных слов в языке. Место заимствований в литературном языке. Слова из арабо-персидских языков. Заимствованная лексика из западноевропейских языков и русского языка. Изменения в лексике литературного языка советского периода. Народно-разговорный язык как основной источник лексики. Просторечная лексика.
2.3	Историческое словообразование татарского языка.	Историческая морфемика и морфонология. Корни слов и аффиксы в татарском языке, их история. Корень слова. Аффиксы и их происхождение.
2.4	История формирования морфологической системы и	Историческая морфология. Грамматические значения и части речи в письменных памятниках. Категория

	грамматических категорий татарского литературного языка	числа в именах существительных. История категории принадлежности. Категория падежа. Имена прилагательные. Происхождение имен прилагательных. Имена числительные в татарском языке и их этимология. Единицы измерения. Местоимения и их семантические подгруппы. История формирования глаголов в тюркских языках. Категория направленности. Категория наклонения (повествование, повеление-желание, условие). Категория времени у глаголов повествовательного наклонения. Формы аналитического времени в татарском языке и их история. Формы безличных глаголов. Предлоги. Союзы. Частицы. Звукоподражательные слова